

FELSEFE DÜNYASI

2010/2 Sayı: 52 YILDA İKİ KEZ YAYIMLANIR ISSN 1301-0875

Sahibi

Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof. Dr. Necati ÖNER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Prof. Dr. Ahmet İNAM

Yazı Kurulu

Prof. Dr. Necati ÖNER
Prof. Dr. Ahmet İNAM
Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ
Prof. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR
Prof. Dr. İsmail KÖZ
Doç. Dr. Erdal CENGİZ
Yard. Doç. Dr. Fulya BAYRAKTAR

Felsefe Dünyası Hakemli Bir Dergidir.

Felsefe Dünyası 2004 yılından itibaren PHILOSOPHER'S
INDEX ve TUBİTAK/ulakbim tarafından dizinlenmektedir.

Yazışma ADRESİ

P.K. 21 Yenişehir/Ankara
Tel & Fax: 0 312 231 54 40

Fiyatı: 20 TL (KDV Dahil)

Banka Hesap No: Vakıf Bank Kızılay şubesi: 00158007288336451

Dizgi ve Baskı

Türkiye Diyanet Vakfı
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi
Alınteri Bulvarı 1256 Sokak No: 11 YeniMahalle/ANKARA
Tel: 0 312 354 91 31 (Pbx) Fax: 0 312 354 91 32

PROF. DR. NECATİ ÖNER'İN FELSEFE ANLAYIŞININ HAYAT KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE BİR ANALİZİ

Abdulkuddüs BİNGÖL*

Muhterem hocam Prof. Dr. Necati ÖNER, “Zihniyet Farklılıkları ve Kültür” başlıklı makalesine, “Tam tanımı yapılabilen kavramlar dışındaki kavramlar bahis konusu olduğunda, çok defa aynı kelimeye farklı anlamlar verildiği için tartışmalarda uyuşma sağlanamaz. Aynı mantığı, aynı dili kullanıp da anlaşamamanın sebeplerinin başında dilin bu özelliği gelir. Bir yazımda bu hali, ‘diyalogda özdeşlik ilkesine uymama’ diye adlandırmıştım. Böyle bir sakıncayı önlemek için ele alacağım konunun esasını teşkil eden “Zihniyet ve Kültür” kavramlarından ne anladığımı açıklayacağım.” ifadeleri ile başlamaktadır.¹

Hepimiz biliyoruz ki Hayat ve Felsefe kavramlarının da tam bir tanımını, yani efradını cami, ağyarını mani bir tanımını yapmak mümkün değildir. Zira tam bir tanım, Klasik Felsefenin ya da Klasik Mantığın öngördüğü prensipler çerçevesinde sadece tür olan kavramlar için yapılabilir. Bu da kavramın genel bir cins içerisinde sadece kendine özgü karakteriyle mümkündür.

Öyleyse benimde burada yapacağım şey, hayat kavramından ne anladığımı ve kendisinden feyz aldığım, talebesi olmakla iftihar ettiğim Hocam Sayın Prof. Dr. Necati ÖNER’in felsefeden ne anladığını açıklamaya çalışmak olacaktır. Çünkü amacım hayat kavramına vereceğim içerik açısından, ÖNER’in ortaya koyduğu o zengin ve özgün üretiminden doğrudan *hayat*’la ilgili olanlarının bir analizini yapmaktır. Burada ‘doğrudan’ kelimesini bilinçli olarak kullandım. Zira hiçbir bilgi yoktur ki, bir şekilde hayatla ilgili olmasın. Ancak bunlardan bir kısmının avam için dolaylı olarak hayatla ilişkilendirildiklerini düşünüyorum. Bunun da yorum kabiliyeti olan alanında uzman kişilerin, ya da belli bir bilgi birikimine, belli bir kültüre sahip seçkin olanların işi olduğunu sanıyorum.

Burada bir noktayı daha açıklamakta yarar görüyorum. İmdi Hayat ve Felsefe denilince iki şey aklıma geliyor: bunlardan birincisi felsefenin hayattan ne anladığı? Bu açıdan bakıldığında hayat bir felsefe problemi olarak karşımıza çıkacak, felsefenin kendi yol ve yordamıyla hayatın ne olduğu, nasıl, niçin olduğu, kaynağı... vb. sorgulanacak, teoriler inşa edilecektir. Nitekim düşünce tarihi boyunca bu tür çabaların olduğu da görülmektedir. İkincisi ise, felsefenin o hepimiz için ortak olan hayattaki ya da hayatımızda ki yerini yapıp- etmelerimizdeki rolünü, fert ve toplum hayatı açısından neler kazandırdığını veya ka-

* Prof. Dr. Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi

¹ Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, İstanbul 1995, s. 52.

zandırabileceğini... vb. sorgulamaktır ki, ben konuya bu ikincisinden yaklaşıcağım. Yani ÖNER'in hayattan neyi anladığı, başka bir ifade ile O'nun hayat felsefesini değil, felsefenin hayata ne kattığı konusundaki düşünceleri üzerinde duracağım.

Şimdi çizmeye çalıştığım bu çerçevede hayat kavramından ne anladığımı açıklamaya çalışacağım.

Bilindiği gibi hayat kavramı, tarih boyunca her şeyden önce canlı organizmaların neliği ile ilgili bir kavram olarak ele alınmış, çeşitli dinler ve felsefelerce hayat prensibinin ne olduğu, kaynağı, bununla beraber evrende canlılığın başlangıcı, biyolojik gerçekliği... vb. sorgulanmış, her dönemde hakim olan zihniyetler doğrultusunda çeşitli cevaplar aranmıştır. Hayat prensibinin bazen cismani bir öz, bazen ruh, bazen nefes, bazen nefis olduğu ileri sürülmüştür. İslam Felsefe Geleneğinde insanın hareket, hayat ve idrak prensibi olarak tasavvur edilen nefis, her şeyden önce cismani olmayan bir cevherdir.

Bilim çevreleri ise hayatın, başka bir ifade ile canlı bir hücrenin başlangıçta nasıl oluştuğunu, canlılığın nasıl başladığını bilimsel açıdan hiçbir zaman cevaplandırılmayacak bir soru olarak görmekteyler.

Kuşkusuz bütün bunlar ve dahası, hayatı tanımlama konusunda önemli uğraşlardır. Ne var ki konu çerçevesinde hayattan anladığımı ya da hayata yüklediğim anlamı bunlarla ortaya koyamayacağım. Bununla beraber, bunların hepsinde öne çıkan şey, "*canlılık prensibini arama çabası*" dolayısıyla "*canlı olma*" özelliğidir. Bu özellik bir çıkış noktası olabilir. Fakat "*canlı olma*" oldukça genel bir özelliktir. Bitkiler ve bütün hayvanlar (animal anlamında) bu özelliği taşırlar ve hepsi de bu anlamda bir hayat sahibidir. Ancak canlılar içinde hayatı anlayan, onun bilincinde olan, ona anlam kazandıran, onu bir yaşama biçimi haline getiren sadece insandır. İnsanın doğumundan ölümüne kadar geçen süre, bir meşguliyet alanıdır ki, buradaki çabalar hep daha iyi düşünmek, ileriye daha iyi görmek, daha güzeli daha iyiyi elde etmek, daha mutlu, daha huzurlu bir yaşama standardı oluşturmak...vb. türden çabalardır. İnsan var olduğu sürece de bu "*daha*"lara, dahaları da eklenip sürüp gidecektir. Canlı olma özelliği de işte bu çabalarla bir hayat tarzına dönüşecek, bunlarla anlaşılacak ve bunlarla anlatılacaktır. Herhalde konumuz bağlamında hayat'a hangi anlamı yüklediğimde bu çerçevede ortaya çıkmaktadır.

Ben burada hayattan, doğumdan ölüme uzanan bir sürede canlılığın iradi ve bilinçli bir şekilde yönetilmesini, yönlendirilmesini, anlama ve anlamlı kılınmasını; onun üç boyutlu bir zaman içinde kavranmasını anlıyorum.

Merhum Aşık Veysel'in "*Uzun ince bir yoldayım*" deyişindeki gece gündüz o ince yoldaki yürüyüşte,

"Şaşar Veysel iş bu hale,

Gah ağlayan gahi güle,

Yetişmek için menzile

Gidiyorum gündüz gece", dizelerinde ifadesini bulan hayret ve şaşkınlığını, aynı zamanda gailiğini anlıyorum: burada hayatın özlü bir anlatımını buluyorum.

Özü itibariyle ferde yüklenen bu kavram, aynı amaçlar doğrultusunda hareket eden grupların yaşantı hallerini dile getirmek için de kullanılır. Sosyal hayat, ekonomik hayat, sanat hayatı, bilim hayatı... vb gibi, dahası bir de ahiret hayatından söz ederiz ki mahiyeti hakkında söyleyeceğimiz her şey bir yorumdan öteye geçemez. Ama inanlardaki ortak anlamı "*ebedi bir hayat*" oluşudur.

Şimdi de Prof. Dr. Necati ÖNER'in felsefeden neyi anladığına kısaca bakalım ve O'nun bu konudaki görüşlerinin, yukarıda bir tür adsal tanımını yaptığım hayat kavramı çerçevesinde bir analizini yapmaya çalışalım.

ÖNER, her şeyden önce bir bilgi türü olan ve çeşitli bilgi türlerini içerisinde ne olduğu ve değeri üzerinde birbirine zıt hükümler verilen felsefenin efradını cami, ağyarını mani türden kesin bir tanımının yapılamayacağına işaret ederek, böyle bir disiplinin mevcut olduğunun da açık olduğunu vurgular. Bununla beraber farklı felsefelerin ortak noktalarını yakalayarak onun meşguliyet alanının, nasıl bir bilgi türü olduğunun gösterilebileceğini ifade eder.²

Bu noktada felsefenin doğuşunda üç âmilin olduğunu söyleyen Jaspers'a katılarak, felsefi bilginin özelliklerini bu âmillerin analiziyle açıklıyor. Profesör ÖNER'e göre bugün de bizi felsefe yapmaya iten bu üç âmil, hayret, şüphe ve insanın sarsılmasıdır.

Bunlardan ilk ikisinin bilimsel bilginin doğmasının da sebebi olduğuna vurgu yapan ÖNER, şu soruyu soruyor: Mademki insan bu temayülleri tatmin için bilim yapıyor. Öyleyse felsefeye ne ihtiyaç var?³

Ona göre bilimin vardığı sonuçlar, ulaştığı kanunlar sağlam bilgi olsa da, bunlar felsefenin yerini tutamıyor, insan bunlarla yetinmiyor. Çünkü felsefe çözülmemiş meselelerin ilmidir. Problem çözüldüğü an felsefe olmaktan çıkar. Buna karşılık bilim sonuçları felsefeye yeni problem alanları açar. Bu sadece bilimsel bilgi için değil, bütün bilgi türleri için söz konusudur. Bilim felsefesinden söz ettiğimiz gibi, Din Felsefesinden, Hukuk Felsefesinden, Sanat Felsefesinden...vb.'den bahsedebiliyoruz.

İşte bu açıdan bakıldığında ÖNER'e göre felsefeyi "*Bilgi Üzerine Bilgi*" diye tanımlayabiliriz. Tanımdaki ikinci "bilgi" birincisinin çeşitli yönlerden bir

² Necati Öner, Felsefe Yolunda Düşünceler, İstanbul 1995, s.10.

³ Öner, a.g.e., s.11.

değerlendirmesi olduğu için, birinci ile aynı türden değildir ve bu ikinci türden bir bilgi, onu ortaya koyan filozofun damgasını taşır.⁴

ÖNER'e göre her türlü bilgi üzerinde derinliğine düşünme olan felsefe yer yer irrasyonel'le karşılaşır, adeta aklın sınırlarına ulaşır. Ama akli orada durmaz, daha ileriye geçmek ister. Metafiziğe yönelir. Hâlbuki bilim adamı metafiziğin imkânsızlığını savunmaktadır.

Öyle anlaşılıyor ki ÖNER'e göre felsefe insandaki bilme arzusunu bilimden daha ileriye taşımaktadır. O'na göre bu tür bir bilginin doğmasında asıl âmîl, "insanın sarsılması" dır.

Şöyle ki, Biyoloji, Sosyoloji, Psikoloji gibi insanı konu alan bilimler onu bir obje gibi görüyorlar. İnsanı incelerken onu bir bakıma ellerinden çıkarıyorlar. Çünkü insan bir obje gibi ele alınınca kendi benliğinin dışına çıkıyor. Hâlbuki insan ne bir masa, ne bir gözlük ve ne de benzerleri değildir. Öyleyse insanı anlamak için onu sübjektiflik içerisinde ele almak lazım. İşte insanın bu yolla elde edeceği bilgiden bir ahlak, bir davranış şekli çıkar.

İnsan kendini bu açıdan ele alıp düşündüğünde ise kendisinin bu âleme terkedilmiş, yalnız, ölümün yok olmanın eşliğinde bulunduğu hissine kapılır, çaresizdir, adeta bir depresyon yaşar, sarsıntı geçirir, korkuya kapılır. İşte bu korku hali onu var oluşunun şuuruna vardırır. Böyle bir durumda insan aradığı güvenmeyi kendisi gibi dünyevi ve geçici olanlarla sağlayamaz. Dolayısıyla kendisini aşan muteâl (aşkın), mutlak bir varlıkla yani Allah'la karşı karşıya gelir.

İşte insanın bu hali ÖNER'e göre felsefe yapmaya bir imkân hazırlar. Bu imkân *Mutlak*'a açılarak kullanılırsa insanı mutluluğa, yok eğer *Mutlak*'a kapalı olarak kullanılırsa bedbinliğe götüren felsefe ortaya çıkar.⁵

Felsefe yapmayı insanın tabiatı gereği kaçamayacağı zorunlu bir faaliyet olarak gören ÖNER, felsefi bilginin diğer bir özelliğini de karşı görüşlerin yan yana yer aldığı bir bilgi dalı olarak belirler.

Felsefenin bu özelliğini ÖNER, birçoklarının aksine, onun övülmeye değer üstün bir tarafının ifadesi olarak görür. Bu tespit, ileride değineceğim gibi, konumuz açısından önemlidir.⁶

Öyle sanıyorum ki, Prof. Dr. Necati ÖNER' in felsefenin ne olduğu ya da nasıl bir bilgi türü olduğu konusundaki görüşleri bu kısa açıklamadan anlaşılacaktır. Burada şunu da ilave etmem gerekir. Bilgi ağırlıklı felsefe yapan ÖNER, bilginin hayata yansımakça, bilgi sahibine hiçbir şey katmayacağına, dolay-

⁴ Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, İstanbul, 1995 s.12.

⁵ Öner, a.g.e., s.14-20.

⁶ Öner, a.g.e., s.15-17. vd.

ıyla insanın tabir yerinde ise “*ilmi ile âmil*” olması gerektiğine işaret eder.⁷ Zaten saygıdeğer hocam, hayatı boyunca da bu ilkedен sapmamıştır.

Şimdi de ÖNER’ in tavsifiyle felsefenin, ya da felsefi bilginin hayat kavramı açısından bir analizini yapmaya çalışalım. Daha doğru bir ifade ile onun felsefenin çeşitli konularda beyan ettiği görüşlerinin hayatı anlamlandırmada nasıl bir etkilerinin olduğuna bir göz atalım.

Belirtmeliyim ki tıpkı akıl gibi, hayat da herkese verilmiş bir şeydir. Ama hayatı iyi değerlendirmek herkese verilmiş bir şey değildir. Çünkü doğumla ölüm arasındaki o zaman dilimini iyi değerlendirenler için hayat insanlığa faydalı hizmetler üretmeyi başarırken, huzur ve mutlulukla geçerken, değerlendiremeyenler için boşa harcanmış bir zaman, bir cehennem olabilmektedir. İşte asıl işi sorgulamak olan felsefe, insan hayatının hemen bütün yapıp- etmelerini sorgulayarak hayata yön vermeye, ona anlam kazandırmaya çalışır. Felsefe insanı felsefi bir tutum içine sokar. ÖNER’ e göre felsefi tutum, felsefi bilginin benimsenerek filozofça tavır kazanma halidir. Felsefenin eleştirilen, aynı konuda birbirini yok etmeyen farklı fikirler içermesi özelliği, eleştirenlerin aksine, insanın insanca yaşamasına ışık tutan bir davranıştır.⁸

Prof. Dr. ÖNER bunu şöyle açıklamaktadır: “*Bir konuda farklı fikirlerin ortaya çıkışı ve bunların birbirini yok etmemeleri, insanın değişmez, mutlak bilgiyi elde edemeyeceğinin bir delilidir. İnsanın bilme gücüyle ilgili bir tespittir. Bir bakıma insanın değerlendirilmesidir. Eğer insan kendisini iyi tanır ise yapıp etmelerinde daha başarılı olur. Tabiatına uygun olan hareket doğru olan harekettir.*”⁹

ÖNER’ e göre felsefe bu özelliği ile bir anlamda çoğulcu bir hareketi, başka türlü de olabilme imkânını, insanın bir konuda, fanatik ve dogmatik olmaması gerektiğini ortaya koyar ki, bu da bir toplum içerisinde insanca yaşamın koşulu olan “*hoşgörü*” fikrinin en etken sebebidir.¹⁰

Prof. Dr. Necati ÖNER, bu hoşgörü fikrini de “*insanın tabiatına en uygun rejim*” diye nitelendirdiği hürriyetçi demokrasinin işlenmesi ve yaşamasının olmazsa olmaz koşulu saymaktadır. Zira hoşgörü duygusunun olmadığı yerde insan hürriyeti tam olarak sağlanamaz.

Çünkü “*Hoşgörünün bulunmadığı yerde taassup vardır. Taassup bir fikre veya inanca körü körüne bağlanmak, başkasına hak tanımamaktır.*”¹¹

⁷ Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, İstanbul 1995, s.19. vd.

⁸ Öner, a.g.e., s.18.

⁹ Öner, a.g.e., s.18.

¹⁰ Öner, a.g.e., s.18.

¹¹ Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, İstanbul 1995, s.18.

Hâlbuki taassup hali insanı tam tanımama, onun var olanlar arasındaki yerini, gücünü, yetkisini bilmemekten doğar. İşte felsefe, insanın var olanlar arasındaki yerini, işlevini, gücünü, yetkisini değerlendirerek ona taassubun panzehiri, demokrasinin yaşama koşulu olan hoşgörüyü telkin eder. Zaten başlangıçtan bugüne kadar felsefenin yaptığı iş de, insanı değerlendirmesi, onun yapip-etmelerini sorgulamasıdır.¹² Öyle sanıyorum ki, ÖNER, hayat ile felsefe arasındaki en temel ilişkilerden birini bu noktada yakalamaktadır.

Öte yandan ÖNER' e göre felsefi tefekkür sonucu hoşgörü duygusunu kazanmak felsefi bir tutumdur. Bu tutuma insanları bilinçli olarak vardirmek felsefenin işidir. Kaldı ki, felsefi tutum sadece hoşgörü alanında değil, zihnin bütün faaliyetlerinde var olması gereken bir şeydir. Bu cümleden olmak üzere filozof kadar bilim adamı, sanatkar, din adamı, politikacı...vb..de başarılı olabilmek için felsefi tutuma ihtiyaçları vardır.¹³

Filozof, din adamı, bilim adamı, politikacı vb. de topluma yön veren insanlardır. Felsefeden aldıkları fikirlerle ideolojilerini kuran ve bunu çeşitli vasıtalarla geniş kitlelere yayanlar, birçok savunucuya ulaşırlar. Bu savunucular çok defa adlarını dahi duymadıkları filozofların fikirleri peşinde koşarlar. Bir cemaat mensubu için de durum bundan farklı değildir. Bilimin verilerini, teknolojiyi kullanırken de bilim adamının, kâşifinin, mucidinin kim olduğunu düşünmüyoruz. Ancak felsefi bilgi benimsenmez, sadece enformasyondan ibaret kalırsa insanı felsefi tutum içine sokmaz. Nitekim dini iyi bilmek din sahibi olmak için yetmez. Din sahibi olabilmek için kişinin bildiklerini hayatına tatbik etmesi de şarttır.¹⁴

İşte bütün bunlar dikkate alındığında felsefenin fert için olduğu kadar toplum için de gerekli olduğunu söyleyebiliriz.

ÖNER' e göre bir toplumun gelişip yükselmesinde felsefe çok önemli bir rol oynar. O, Kâtip Çelebi'nin daha 17. yy.' da bu hususu çok iyi gördüğüne, Osmanlı İmparatorluğu'nun geri kalmasında felsefe derslerinin öğretimden kaldırılmasının etkisi olduğuna, bunun "*Felsefe tedrisattan kaldırılınca ilimlerin rüzgârı durdu*" şeklindeki ifadesiyle dile getirdiğine işaret ediyor. Bilimsel faaliyetin durduğu bir ülke de gerilemeye mahkûmdur.¹⁵

Prof. Dr. Necati ÖNER' e göre toplum bir araya gelmiş insanların olduğu bir yığın değildir. Aksine çeşitli değerler etrafında bilinçli olarak bir arada bulunan fertler topluluğudur. Bu değerler fertlerin bir arada yaşamalarını sağlayan,

¹² Öner, a.g.e., s.19.

¹³ Öner, a.g.e., s. 23.

¹⁴ Öner, a.g.e., s.19-20.

¹⁵ Öner, a.g.e., s. 23.

onlara maddi ve manevi yönden rahat ve mutlu bir hayat sürdürmelerini hedefleyen kurallardan ibarettir. Bu değerlerin daha etkili olmalarını sağlayan felsefe, bilim, sanat...vb. gibi insan faaliyetleridir. İşte bu insani faaliyetlerin bütünü kültürü meydana getirirler. Esasen kültür, insanların var olanlar hakkındaki bilgilerin tümünden ibarettir. Öyle ise, bir bilgi dalı olarak felsefe bizatihi kültürün de önemli bir unsurudur.¹⁶

Öte yandan kültür, hâkim olduğu toplumu sağlıklı kılan temel faktördür. Şayet “*Bir milletin kültürünü oluşturan unsurlar gelişmiş ve birbirini destekler bir ahenk içinde iseler ve de toplumun fertleri bu kültürden yeterince faydalanabiliyorlarsa o toplum sağlıklıdır.*”¹⁷ Kuşkusuz sağlıklı toplumların fertleri de sağlıklı, daha mutlu ve daha rahat yaşama şansına sahiptir. Öyle ise, ÖNER’ in bu düşüncelerine dayanarak, felsefenin, fertlerinin daha mutlu, daha rahat yaşadığı sağlıklı toplumun oluşmasında önemli bir payı olduğunu da söyleyebiliriz. Bu da felsefenin fert ve toplum hayatının anlamlandırılmasında oldukça önemli olduğunu bize göstermektedir.

ÖNER’ e bilginin a priori formu olan birinci dereceden temel zihniyeti de kültür meydana getirir.¹⁸ “*Zihniyet, varlığı anlayış tarzı ve bu anlayışa göre vaziyet alış halidir.*”¹⁹ Bir toplumu istenen seviyeye erdirmek için gereken temel zihniyeti sağlayacak bir kültür politikasını ön planda tutmak icap eder. Aksi halde, farklı zihniyetlerin oluşması kaçınılmaz olur ki, bir toplumda bunların çarpışması kargaşalara ve sarsıntılara yol açarak toplumun huzurunu bozar. Bütün insanların aynı mantık ilkelerine tabii olmalarına rağmen var olanlar hakkında farklı yargılara varmalarını, farklı zihniyetlere sahip olmalarına ve ikinci dereceden zihniyetler diye adlandırdığı tutumlara bağlayan ÖNER, tutumların temel zihniyetler aksine sonradan kazanıldığına ve insana bağlı olduğuna işaret etmektedir.²⁰ Bir insanın zihniyeti ve tutumu, içinde yaşadığı toplumdan, değerlerinden, kültüründen ayrı düşünülemez. O halde tutum ve davranışlar, topluma hâkim olan kurallar tarafından belirlenmekte midir? İşte tam bu noktada muhterem hocam ÖNER, “*İnsanın akıl yürütmesinin değişmez ilkelere tabii olması, bu ilkelere tâbi zihnin farklı tutumlara girebilmesi insanın hür olup olmadığı*

¹⁶ Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, İstanbul 1995, s. 21.

¹⁷ Öner, a.g.e., s. 21.

¹⁸ Öner, a.g.e., s. 64.

¹⁹ Öner, a.g.e., s. 65.

²⁰ Öner, a.g.e., s. 30.

sorusunu akla getirebilir.”²¹ şeklindeki mülahazaları ile hayatın bir başka önemli problemi, hürriyet problemi üzerinde yıllarca çalışmış ve bu konuda başta *İnsan Hürriyeti* adlı eseri olmak üzere yazdığı diğer makalelerde oldukça önemli düşünceler ortaya koymuştur.

ÖNER, sözlüklerde hürriyet kelimesinin karşısında zorlanmanın yokluğu, tutuklu olmayan bir varlığın hali, bir eylemde bulunma veya bulunmama iktidarını...vb. gibi bazı tanımları bulmanın mümkün olduğunu ancak yalnız insan için değil, canlı ve cansız varlıklar hakkında oldukça geniş alanda kullanılan bu terimin insan hakkında kullanıldığında da siyasi, ekonomik, vicdan, düşünce, toplantı, seyahat...vb. hürriyetler gibi çeşitli hürriyetlerden söz ettiğimize işaret etmektedir. Dolayısıyla terimin anlamının kullanılanın felsefi, siyasi inancına göre değişebildiği gibi, kullanılan alanların farklılığına göre de değişebildiğini vurgulayarak, hürriyetin herkes için genel-geçer olan bir tanımını yapmanın mümkün olmadığını dikkat çekmektedir.²² Bununla beraber ilk çağdan günümüze kadar hürriyet konusunda yapılan farklı açıklamalarda ortak olan noktanın “*İnsan hür müdür, değil midir?*” sorusuna cevap arandığıdır. Bu noktada ÖNER bu soruya felsefece bir cevap aramakta, kendi ifadesi ile “*hürriyetin özünü belirtmeyi*” amaçlamaktadır.²³

Hürriyetin bir yaşantı hali olduğuna ve kendisini olumsuz hali ile hissettirdiğine, yani hürriyetsizlik bilincinin, hürriyetin varlığı fikrine bizi götürdüğünü belirten²⁴ ÖNER, “*Eğer istediğim bir şeyi yapıyorsam, kendimi hür; yapamıyorum bir engelle karşılaşıyorsam, hür olmadığı hissederim.*” demektedir.²⁵ Dolayısıyla insan hürriyetinin hep eylemde bahis konusu edildiğini, herhangi bir eylemin engelle karşılaşması halinde eylemi yapmada hürriyetsizlik halinin doğduğunu belirten ÖNER, aslında farkına varılmasa da eylem hürriyetinin temelinde seçme hürriyetinin bulunduğunu tespit eder. Dolayısıyla bütün insan hürriyetlerinin temelinde *Seçme* ve *Eylem* diye iki unsur bulunur. Öyle ise insan hürriyeti ile ilgili soru, “*İnsan seçmede hür müdür? İstedikini yapmada hür müdür?*” şeklinde olmalıdır.

²¹ Recep Kılıç, “Prof. Dr. Necati ÖNER ile ‘Düşüncelerinin Gelişim Seyri Üzerine Yapılan Mülakat’” Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Necati ÖNER Armağanı), C.XL, s. 9-13, Ankara 1999, s.11.

²² Necati Öner, *İnsan Hürriyeti*, İstanbul 1982, s. 9 vd.

²³ Öner, a.g.e, s. 11.

²⁴ Recep Kılıç, “Prof. Dr. Necati ÖNER ile ‘Düşüncelerinin Gelişim Seyri Üzerine Yapılan Mülakat’” Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Necati ÖNER Armağanı), C.XL, s. 9-13, Ankara 1999, s.11.

²⁵ Necati Öner, *İnsan Hürriyeti*, İstanbul 1982, s.13; Kılıç, a.g.m., s. 11.

Seçme, çeşitli seçenekler arasında birini tercih etmektir. Seçeneklerin olmadığı yerde, seçme hürriyeti söz konusu değildir. Seçme aynı zamanda iradi bir eylemdir. Seçenekler üzerinde düşünüp taşınarak bir karara varmaktır. Düşünüp taşınmak bir akıl yürütmeler zinciridir; bu akıl yürütmenin içeriği ise insanın seçeneklerle ilgili bilgisidir. Öyleyse insanın bilgisi olmadığı konularda da onun için seçme hürriyeti, dolayısıyla hürriyet yoktur.²⁶ Bu nedenlerle ÖNER, insanın bilgisi ile hürriyeti arasında sıkı bir ilişkinin olduğu kanaatinde- dir. Zira “Hürriyetin bahis konusu olduğu eylem, bir seçeneğin kabulü sonucu bir projeyi gerçekleştirmek olduğuna göre, hürriyetin varlık şartı, seçenekler hakkındaki bilgidir.”²⁷ O halde “İnsanlar var olana nüfuz ettikçe, yani bilgi sınırını genişlettikçe hürriyet alanlarını da genişletmiş olur.”²⁸

Öte yandan, seçme iradeye bağlı bir eylem olduğuna göre onun sebeple ilgili olması tabiidir. Eğer eylemi sebepler belirliyorsa, yine hürriyetten söz edilemez. Ancak burada sebep- sonuç arasındaki bağ zorunlu değil olumsuzdur. Seçenekler arasında karar vermede insana düşen bir pay da vardır. Nitekim bazen insanın bir eylemi karşısında pişmanlık duyması, “Başka türlü de yapabilir- dim” demesi onun hür olduğu bilincini taşımış olmasındandır.²⁹

Seçmede hür olan insan eylemde de hür olması gerekir. Ancak eylem hürriyeti, insanın tabiatı gereği sınırsız olamaz. İnsanın bencilliği ve toplum içinde yaşama zorunluluğu hürriyetlerinin sınırlandırılmasını zorunlu kılar. Bu sınırlamaları Allah, devlet ve kollektif bilinç koyar. Allah aşkın olduğu için ve de onun koyduğu sınırlar iman konusu olduğu için bunlar tartışılmaz. Son ikisi ise, beşeri olduğundan, öteden beri insan hürriyeti ile ilgili tartışmalar mücade- leler hep bunlar üzerinde yoğunlaşmıştır. ÖNER’e göre toplumun bilgi düzeyi yükseldikçe, toplum bilgiyi içselleştirip hoşgörü ortamını oluşturdukça hürriyet- in sınırları da genişleyecektir.³⁰

ÖNER’in felsefe ile dini inanç, dini inanç ile stres arasında kurduğu bağ- lar, orijinal olduğu kadar, insan hayatının anlamlandırılması açısından da çok önemli fikirlerdir. Şöyle ki, insan, aklın hâkim olduğu duyular âlemin bilgisiyle, yani bilimsel bilgi ile yetinmez ve metafizik konularla uğraşmadan edemez,

²⁶ Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, İstanbul 1995, s.70., Necati Öner, *İnsan Hürriyeti*, İstanbul 1982, s. 25.

²⁷ Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, İstanbul 1995, s.70

²⁸ Öner, a.g.e.

²⁹ Necati Öner, *İnsan Hürriyeti*, İstanbul, 1982, s.25 vd; Kılıç, a.g.m., s.11.

³⁰ Recep Kılıç, “Prof. Dr. Necati ÖNER ile ‘Düşüncelerinin Gelişim Seyri Üzerine Yapılan Mülakat’” Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Necati ÖNER Armağanı), C.XL, s. 9-13, Ankara 1999, s.13.

felsefe yapar. Bu alanda insan Mutlak varlıkla karşı karşıya gelir, yani felsefi düşünce bir problem üzerine eğildiğinde sonuçta Mutlak bir varlık karşısında bulunur. Ona göre bu durumda takip edilebilen iki yol vardır: birincisi yapılan felsefe Mutlak varlığa, Allah'a giden yola ışık tutar, oraya bir kapı açıp yerini imana bırakır. Zira "*Zihin Allah'ın varlığına inanmak için gerekli olan sezgi gücüne sahiptir. Yeter ki bu yolda akıl gerektiği gibi kullanılsın, iman yolu aklın iyi kullanılmasıyla açılır.*"³¹ İkinci yol ise bedbinliğe götürür.³²

ÖNER bu birinci yolla yapılacak felsefenin insanlığın içinde bulunduğu bunalımı çözüp mutluluk yolunu açacağını vurgulamaktadır.³³

Hâlbuki bugün insanlık ve dolayısıyla insan bir aşkın değerler bunalımı yaşamaktadır. Bu durum, bir yandan insan davranışlarını kontrolsüz ve tehlikeli kılarken, diğer yandan insanı bunalıma, strese sokmaktadır. Zira değer kontrolü dışında bulunan bir insanın davranışlarının önceden kestirilmesi asla mümkün olamaz. Hâlbuki insan, davranışlarını değerlere bağlı olarak gerçekleştirmesi, mecbur olduğu toplum hayatı için kaçınılmazdır. Değerler asıl gücünü imanda gösterir; en sağlam değerler ise dini değerlerdir.³⁴ Öyleyse bu noktada inanç hem fert hem toplum hayatı açısından oldukça önem arz etmektedir.

Diğer taraftan, insanın zihni faaliyetleriyle madde üzerinde kurduğu hâkimiyet madde âlemindeki büyük gelişmelere ve buna bağlı olarak hızla gelişen ve hayatın her alanında büyük kolaylıklar sağlayan teknolojiye, insan ayak uydurmada yetersiz kaldığı ve de insanın ruhsal varlığını ihmal ettiği için onu yeterince mutlu edememektedir. Üstelik çoğu kez insanı yalnızlık duygusuna sürüklemekte, sarsmakta, kendisine yabancı kalmakta ve yok olma duygusuyla onu strese sokmaktadır.

"*Stres dıştan gelen bir saldırı, baskı, etki karşısında insanda oluşan bir gerilim, bir alt üst olma, normalin dışına çıkma halidir. Bir kaza, bir ameliyat veya bir bakteri hücumu vücuttaki dengeyi bozar, bir alevlenme olur, işte bu hal strestir. Ruh yapısında öyle herhangi bir dış etken, kişide korku, endişe, üzüntü doğurur, bu hallerde strestir.*"³⁵ İnsan bu hali, kendisi gibi dünyevi olanla aşamaz. Aksine insanın güven duygusunu güçlendirecek, mutlak güce, mutlak hikmete, mutlak adalete... sahip hâkim bir sığınağa ihtiyaç duyar ki, bu da Allah'tır. Öyleyse stresin bir nevi panzehiri dini inançtır.³⁶ Çünkü Allah'a iman,

³¹ Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, İstanbul 1995, s.189

³² Öner, a.g.e., s.15,20,185.

³³ Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, İstanbul 1995, s. 20

³⁴ Öner, a.g.e., s.186.

³⁵ Necati Öner, *Stres ve Dini İnanç*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1985, s.11-12.

³⁶ Öner, a.g.e., s.57-66.

ruhun ölümsüzlüğü, iksiri, ebedi olan bir ahiret inancını, irade sahibi insanın yapıp-etmelerindeki sorumluluğunu, Mutlak adaletin tecelli edeceği bir hesap gününün varlığı inancını, sabırlı olanı eninde sonunda başarıya ulaşacağı... vb. beraberinde getirir. İşte bunun içindir ki, temel nedeni yok olma duygusu olan stresin en önemli panzehiri dini inanç olmaktadır.

ÖNER'e göre bugün insanlığın ve dolayısıyla insanın içinde bulunduğu huzursuzluğun asıl nedeni değer buhranıdır. *"İnsan Aşkın ve Mutlak olan değerlere bağlı olmamanın, Allahsız hürriyetin, başka bir ifade ile Allah'a ve O'nun kayıtlılığına inanmayışının sıkıntısını çekmektedir. İnsan Aşkın değere içtenlikle yönelirse, bilim ve tekniğin her nimeti onun huzuruna huzur katar, aksi durum medeniyetin ve insanlığın yok olması sonucunu doğurur."*³⁷

Bu kısa tahlilden de anlaşılacağı gibi, ÖNER, felsefe problemlerine en üst düzeyde hâkim, açık ifadelerle felsefi düşüncelerini ortaya koyan, sade bir şekilde anlatan, zihni açık, ilmi ile âmil bir filozoftur. Felsefi tutumu benimsemiş, tevazuu ve hoşgörü sahibi ÖNER, bilgisini kendi hayatına uyguladığı gibi insan ve toplum hayatının anlama ve anlamlandırılmasının da hizmetine sunmuştur.

İnsan meselesine felsefi açıdan bakmanın aydınımızın bir beklentisi olduğunu ve bunu stresle ilgili konuşmalarına duyulan ilgide bizzat müşahede ettiğini belirten ÖNER, genç felsefecilere şu tavsiyelerde bulunmaktadır: *"Bugün ülkemizde çoğunu yakından tanıdığım genç felsefecilerimiz vardır. Bunların yalnız felsefecileri ilgilendiren felsefe meselelerinin yanında, geniş aydın kitlelerinin ilgilenebileceği ferdin ve toplumun meselelerini ele alıp felsefi açıdan işlemelerinin gereğine inanıyorum. Bu tür eserler büyük bir ihtiyaca karşılık verecek ve kültür seviyemizin yükselmesine ve dolayısı ile ülkemizin kalkınıp insanların mutlu olmalarına katkıda bulunacaktır."*³⁸

Kısaca ÖNER, felsefi düşüncelerini milli, toplumsal ve inançla ilgili problemlerin çözümünde kullanmayı başarabilmiş, Türk Düşünce ve Kültür Hayatına, Türk Diline felsefi açıdan bakabilmiştir. Bu makalenin özetini O'nun şu özlü ifadelerinde bulmaktayız: *"İnsan bahis konusu olduğunda eylemleri etkileyen bilgilerde çoğulculuk doğal olan bir şeydir. Bu gerçeğin kabulü hoşgörünün temelini teşkil eder. Hürriyetlerin gerçekleşmesinde hoşgörü ortamı şarttır. Bu hal kanunla, emirle olmaz. Belli bir kültürü kazanıp onu benimsemek gerekir. Bu kültür var olanları tanımada en üst seviyeye yükselmez. Bu konuda en önemli rolü örgün eğitim görür. En üst seviyede bilim ve teknolojiye sahip olmak medeni olmak için gerekli fakat yeterli değildir. Kazanılan bilgileri ideal*

³⁷ Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, İstanbul 1995, s.187

³⁸ Necati Öner, *Stres ve Dini İnanç*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1985, s. 9

insan doğasına uygun davranışlarda kullanacak zihniyete de sahip olmak icap eder. Bu davranışlar insanın olumlu vasıflarını toplayan ve asırlar boyu oluşturulan insani (humaine) kavramına uygun davranışlardır. Eğitim ve öğretimin amacı bir yandan bilgi kazandırmak ise diğer yandan da böyle bir zihniyeti kazandırmaktır. Bu işte en önemli rol felsefeye düşer. "Niçin Felsefe", "Felsefeden Beklediklerim", "Felsefe ve Toplum", "Felsefi Tutum" adlı yazılarımda bu hususu belirtmeye çalıştım."³⁹

Muhterem hocama en içten saygılarımla.

PROF. DR. NECATİ ÖNER'İN FELSEFE ANLAYIŞININ HAYAT KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE BİR ANALIZI

ÖZET

Bu makalede felsefenin fert ve toplum hayatı açısından işlevi, hayatı anlama ve anlamlandırma konusundaki katkıları, Prof. Dr. Necati ÖNER'in felsefi düşünceleri çerçevesinde ele alınmış, O'nun felsefeye bakışı, eserlerinde ortaya koyduğu temel fikirleri doğrultusunda insan hayatı bağlamında kısaca tahlil edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Felsefe, Hayat, Hoşgörü, Felsefi Tutum, Zihniyet, Dini İnanç, Hürriyet, Kültür.

AN ANALYSIS OF PROF. DR. NECATİ ÖNER'S PHILOSOPHY ON THE BASIS OF THE CONCEPT OF LIFE

ABSTRACT

This study is intended to examine the fuction of philosophy in terms of individual and social life, and its contributions to perceptions of life on the basis of Prof. Dr. ÖNER's philosophical thought. Prof. Dr. ÖNER's approach to philosophy is briefly evaluated by taking his basic ideas in his works into account within the context of human life.

Key Words: Philosophy, Life, Tolerance, Philosophical Attitude, Mentality, Religious Faith, Freedom, Culture.

³⁹ Recep Kılıç, "Prof. Dr. Necati ÖNER ile 'Düşüncelerinin Gelişim Seyri Üzerine Yapılan Mülakat'" Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Necati ÖNER Armağanı), C.XL, s. 9-13, Ankara 1999, s.13.